

ЯРОВИЙ Сергій Миколайович

**Організаційно-правове забезпечення
виховної роботи в закладах освіти МВС України**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління;
адміністративне право і процес; фінансове право.

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ МВС України, м. Харків.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України та Автономної Республіки Крим, ***Венедиктов Валентин Семенович*** Національний університет внутрішніх справ, перший проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор ***Калюжний Ростислав Андрійович***, Київський інститут внутрішніх справ при Національній Академії внутрішніх справ України, начальник кафедри теорії і історії держави та права;

кандидат юридичних наук, доцент ***Нечитайленко Анатолій Олександрович***, Державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, завідувач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету

Провідна установа: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України, кафедра адміністративного права, м. Харків.

Захист відбудеться “29” березня 2003 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50 річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50 річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий “28” лютого 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С.Мошенський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування органів системи Міністерства внутрішніх справ України, кардинальна зміна кадрової політики відповідно до цілей і вимог побудови демократичної, соціальної, правової держави вимагають перегляду форм, методів, прийомів та засобів виховання персоналу органів внутрішніх справ. Виконання цього завдання неможливе без якісної організаційної та нормативної бази виховної підготовки спеціалістів, фахівців високого класу у справі захисту, охорони й забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Тому важлива роль у підготовці сучасного працівника органів внутрішніх справ справедливо відводиться вихованню у нього професійних знань, вмінь та навичок. Результати виховання виявляються у відношенні особи рядового чи начальницького складу до інших людей, до виконання своїх посадових обов'язків, до самого себе через вчинки, поведінку, у спілкуванні зі своїми колегами і керівниками. В реальних умовах конкретного структурного підрозділу органів внутрішніх справ працівники включені до оперативно-службової, навчальної, спортивної та деяких інших видів суспільної діяльності, які здійснюють певний виховний вплив на особистість працівника, спонукають його розвивати, вдосконалювати або формувати необхідні для належного виконання функціональних обов'язків якості. Однак, щоб вплив носив цілеспрямований характер, необхідно кожному виду діяльності надавати виховного характеру. Виховний характер будь-якого виду діяльності, в яку включається працівник, визначається, по-перше, тим, наскільки вона спроможна розвивати професійно значущі якості працівників органів внутрішніх справ. По-друге, наскільки педагогічно, організаційно та нормативно грамотно забезпечена ця вихована діяльність.

Якою стане система МВС України на початку нового тисячоліття, наскільки ефективно зможе виконувати покладені на неї суспільством і державою завдання, прямо залежить від рівня і якості організаційно-правового забезпечення виховного процесу, здійснюваного сьогодні у відомчих закладах освіти. Саме в них виховуються тисячі і тисячі майбутніх офіцерів, від професіоналізму, майстерності, знань і умінь, міцності закладеного в них морального фундаменту залежить громадський порядок і суспільна безпека у державі. Наскільки творчо, самовіданно, професійно вони будуть розв'язувати нові завдання, що постануть перед органами внутрішніх справ через п'ять, десять, двадцять років, багато в чому визначається сьогодні в процесі здійснення виховного процесу в аудиторіях, класах, тирах, спортивних залах, на полігонах відомчих закладів освіти МВС України. Під час здійснення виховного процесу у відомчих закладах освіти вирішується і буде завжди вирішуватись довічне питання – чи прийде випускник, одягнувши нові лейтенантські погоони, на свою первинну посаду в органи внутрішніх справ сформованою, зрілою особистістю чи відповідну посаду займе некомпетентна, невихована, непідготовлена до виконання своїх функціональних обов'язків особа начальницького складу. Сьогодні суспільству не потрібні правоохоронці, які не навчені постійній роботі над собою, самоосвіті, самовихованню,

самовдосконаленню, здатні лише на механічне застосування норм загального і спеціального законодавства в сфері діяльності ОВС України, не сприймають поліфонічності оточуючого світу, не бачать живої і постійної діяльності, відповідних змін у ньому, не виховані у дусі гуманізму, служіння винятково закону, не здатні з повагою ставитися не лише до підлеглих, колег по роботі і службі, але й до кожного пересічного громадянина як представника народу – головного носія державної влади і суверенітету. Отже, глибоке дослідження організаційно-правових засад та особливостей виховної роботи в закладах відомчої освіти Міністерства внутрішніх справ України, а також розробка пропозицій та рекомендацій щодо їх подальшого удосконалення набувають особливого змісту і актуальності.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в рамках планів наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України (п. 2.3.5 Приоритетних напрямків фундаментальних і прикладних досліджень навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 1995 – 2000 рр.), Національного університету внутрішніх справ (п. 3 Головних напрямків наукових досліджень Університету внутрішніх справ на 1996 – 2000 рр.) і науково-дослідної роботи з проблем кадрового забезпечення ОВС України.

Мета і задачі дисертаційного дослідження. Мета полягає у всебічному аналізі, розкритті сутності і особливостей організаційно-правового забезпечення виховного процесу в закладах освіти МВС України, в розробці конкретних заходів щодо подальшого розвитку останнього.

У роботі поставлено наступні основні завдання:

- дослідити повноваження підрозділів які забезпечують виховний процес у відомчих закладах освіти;
- сформулювати та обґрунтувати визначення понятійних термінів “виховання”, “виховний процес у відомчих навчальних закладах”, “індивідуальний виховний вплив на особистість слухача чи курсанта”, “соціально-психологічне забезпечення виховного процесу в закладах освіти МВС України”;
- з'ясувати найважливіші фактори, чинники, що визначають ефективність, дієвість, результативність навчально-виховного процесу;
- обґрунтувати необхідність в удосконаленні і подальшому розвитку організаційно-правового забезпечення виховного процесу у відомчих закладах освіти;
- проаналізувати форми і методи індивідуального впливу на особистість, стан соціально-психологічного супроводження навчально-виховного процесу;
- удосконалити організаційно-управлінські відносини виховної роботи у відомчих закладах освіти;
- визначити заходи подальшого розвитку правового регулювання виховного процесу в закладах освіти МВС України.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають в сфері організаційно-правового забезпечення виховної роботи в закладах освіти МВС України.

Предмет дослідження складають соціально-правові основи виховного процесу в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ, система управління виховним процесом в цих закладах, організаційно-правові форми і методи індивідуального впливу на особистість курсанта, соціально-психологічне супроводження виховної роботи в відомчих освітянських закладах.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Як загальнонауковий метод використовується системний підхід, який дозволив окреслити проблемні питання організаційно-правового забезпечення виховної роботи в закладах освіти МВС України. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат (пп. 1.1, 2.2, 2.3). Для дослідження проблем визначення правового статусу та правового регулювання суб'єктів виховної та соціально-психологічної роботи використані методи порівняння, абстрагування, аналізу і синтезу (пп. 1.3, 2.1). Структурно-логічний, порівняльно-правовий та класифікаційний методи дозволили дослідити питання подальшого удосконалення організаційно-правового забезпечення виховної роботи в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України (пп. 3.1, 3.2, 3.3).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали загальнотеоретичні наукові праці, розробки провідних фахівців у галузі теорії управління та адміністративного права - В.П. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, А.С. Васильєва, В.С. Венедиктова, В.Н. Гарашука, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, М.М. Дорогих, В.В. Зуй, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, Л.В. Ковалюк, О.П. Ключниченко, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Я.Ю. Кондратьєва, О.П. Коренева, А.О. Нечитайленка, О.І. Остапенка, Р.С. Павловського, І.П. Пахомова, В.П. Петкова, А.М. Рябченко, А.О. Селіванова, О.Ф. Скакун, М.М. Тищенко, В.В. Цветкова, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи та ін. Нормативною основою роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України, які регламентують організаційно-управлінські відносини в сфері виховної роботи, здійснюваної у відомчих закладах освіти. Використаний також власний багаторічний досвід здобувача, набутий під час практичної роботи в сфері виховання особового складу Національного університету внутрішніх справ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки дослідити актуальні питання організаційно-правового забезпечення виховної роботи в закладах освіти МВС України та сформулювати авторське бачення шляхів, способів і

прийомів їх визначення. В результаті проведеного дослідження було сформульовано ряд нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем:

- подальший розвиток дістало визначення понять виховання курсантів та слухачів у відомчих закладах освіти, індивідуального виховного впливу на особистість слухача чи курсанта, соціально-психологічного забезпечення виховного процесу в закладах відомчої освіти;

- визначений правовий статус та основні цілі, завдання і функції відділень виховної та соціально-психологічної роботи відділів роботи з персоналом органів внутрішніх справ;

- отримано подальший розвиток визначення сутності, мети та основних складових організації виховного процесу у відомчих закладах освіти;

- поглиблене розуміння форм і методів індивідуального впливу на особистість слухача чи курсанта, складено їх класифікацію;

- проаналізовано роль і місце соціально-психологічного супроводження виховного процесу, здійснюваного у відомчих закладах освіти МВС України;

- виявлено прогалини у правовому регулюванні виховної роботи в закладах освіти органів внутрішніх справ;

- визначено шляхи подальшого розвитку організаційно-управлінських відносин виховної роботи у відомчих закладах освіти;

- вперше сформульовано ряд конкретних пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення теоретико-правових засад і практики правового регулювання виховної роботи, здійснюваної в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть використовуватись: а) у науково-дослідній роботі - для подальшого опрацювання загальних і спеціальних питань організаційно-правового забезпечення навчально-виховного процесу у відомчих закладах освіти; б) у правотворчості – при підготовці пропозицій до чинного законодавства в сфері виховання працівників органів внутрішніх справ; в) у правозастосуванні - під час реалізації нормативних приписів в сфері здійснення виховного процесу у відомчих закладах освіти; г) у навчальному процесі – положення та висновки дисертації можуть бути використані в юридичних та інших навчальних закладах при вивченні нормативно-правового забезпечення в сфері виховання особового складу ОВС України, а також розробці науково-практичних посібників і методичних рекомендацій.

Отримані дисертантом результати використовуються в навчальному процесі Національного університету внутрішніх справ на лекціях та практичних заняттях при читанні і викладанні дисциплін управлінського й психологічно-виховного циклу, а також в організації виховної роботи з курсантами, слухачами та студентами.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації знайшли віддзеркалення в наукових публікаціях автора, у доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях “Актуальні проблеми роботи з персоналом ОВС” (Харків, 1999), “Виховання, соціальне та психологічне забезпечення кадрової політики в органах внутрішніх справ: методи та технології” (Харків, 2000), “Організація виховної роботи у вищих навчальних закладах МВС України” (Харків, 2002), а також засіданнях методологічного семінару науково-дослідної лабораторії з проблем кадрового забезпечення ОВС України Національного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладені у 4 статтях, опублікованих у фахових виданнях.

Структура дисертації зумовлена цілями і характером дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів та висновку. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки. Список використаних джерел складається з 142 найменувань і займає 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначаються його мета та завдання, які необхідно вирішити, коротко формулюються положення, що доводять новизну пошуку та тих висновків, які робить автор, аргументується теоретично-практична значущість роботи. Також у вступі дисертації наведено дані про апробацію наукових висновків та зв'язок теми дослідження з науковими програмами Національного університету внутрішніх справ та Міністерства внутрішніх справ України.

Розділ I “Соціально-правова характеристика виховного процесу в закладах освіти МВС України” містить три підрозділи. У *першому підрозділі “Поняття виховання як морально-етичної вимоги до персоналу органів внутрішніх справ”* визначено, що життєдіяльність суспільства, подальший розвиток його найрізноманітніших організаційно-правових форм на засадах побудови правової, демократичної, соціальної держави безперервно підвищують морально-етичні вимоги до персоналу органів внутрішніх справ. З-поміж основних морально-етичних вимог, які ставляться до державних службовців органів внутрішніх справ, особливою важливістю характеризуються наступні: прихильність вищим моральним принципам; додержання принципів проходження служби особами рядового та начальницького складу; завжди додержуватись вимог Присяги на вірність українському народу; постійно створювати діловий імідж працівника органів внутрішніх справ; вести себе з гідністю; особиста дисциплінованість працівників, вміння зберігати самовладання у складних ситуаціях. Означені морально-етичні якості необхідні кожній особі рядового чи начальницького складу для повсякденної службово-трудової діяльності по виконанню своїх

посадових функціональних правоохоронних завдань. Водночас вони не з'являються одразу, коли громадянин був прийнятий до органів системи МВС України, а потребують постійного наполегливого прищеплення та розвитку. Процес даного виховного розвитку, поряд з навчанням слухачів та курсантів, значною мірою відбувається у відомчих вищих закладах освіти. Діалектичне поєднання виховання, навчання і розвитку в реальному освітянському процесі виступають як свого роду “наскрізні” лінії, що перехрещуються і доповнюють одна одну, роблячи освіту перемінного складу в закладах системи Міністерства внутрішніх справ гармонійною і ефективною. Діалектика розвитку морально-етичного виховання, навчання і фізичного розвитку в структурі єдиного відомчого освітянського процесу сьогодні відбувається з урахуванням трьох моментів. По-перше, основні виховні можливості закладаються саме в навчально-виховному процесі. По-друге, безперервне виховання, розвиток особистості слухача чи курсанта вимагає постійного, цілеспрямованого удосконалення змісту навчально-виховного процесу. По-третє, удосконалення навчання, виховання і фізичного розвитку має відбуватись одночасно. Звідси виховання перемінного складу в закладах освіти МВС України слід розуміти як об'єктивно зумовлений, цілеспрямований, планомірний, систематичний вплив на свідомість і поведінку слухачів та курсантів, здійснюваний з метою прищеплення, становлення й розвитку у них необхідних для подальшої практичної діяльності морально-етичних якостей, рис і властивостей характеру.

У другому підрозділі “Теоретично-методологічні підходи до виховного процесу в ОВС України” виховний процес щодо слухачів та курсантів відомчих закладів освіти характеризується як процес їх професійної соціалізації. Головними учасниками такого процесу виступають перемінний і постійний склад цих освітянських закладів. Слухачі і курсанти як об'єкти виховного процесу піддаються впливу з боку професорсько-викладацького складу, працівників відділів роботи з персоналом, старших командирів та інших категорій постійного складу відомчих навчальних закладів. Як учасники об'єктивно зумовленого виховного процесу вони входять в реально існуючу систему соціально-професійних залежностей. Як суб'єкти самозміни слухачі та курсанти постійно знаходяться у стані саморозвитку, здійснюваного як на основі природних сил, потреб, мотивів та інтересів, так і зовнішнього цілеспрямованого впливу постійного складу навчальних закладів. Саме в процесі виховної взаємодії під впливом соціально-професійних залежностей, у курсантів і слухачів поступово складається уявлення про необхідний рівень і специфіку служби в органах внутрішніх справ, формуються потрібні для останньої навички, звички позитивної поведінки в системі звичайного стану свідомості, відбувається розвиток належних морально-етичних властивостей їх особистості, в наслідок чого вони стають підготовленими до служби в органах внутрішніх справ України. Отже, виховний процес у відомчих навчальних закладах – це об'єктивно зумовлена, цілеспрямована, систематична, діалектична, варіативна, двостороння, організаційно-юридично оформлена, безпосередньо пов'язана з іншими суспільними явищами і

процесами взаємодія постійного і перемінного складу, здійснювана з метою розвитку у слухачів і курсантів необхідних для державних службовців органів внутрішніх справ морально-етичних якостей, рис і властивостей характеру.

У третьому підрозділі *“Підрозділи виховної та соціально-психологічної роботи як суб’єкти виховного процесу у відомчих закладах освіти”* підкреслюється, що структурні підрозділи виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення відомчих закладів освіти відіграють роль спеціально уповноважених суб’єктів виховного процесу стосовно підготовки слухачів та курсантів до майбутньої практичної діяльності по забезпеченню й охороні прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. Така спеціальна *“правосуб’єктність”* цих структурних підрозділів у справі виховного впливу на свідомість і поведінку курсантів і слухачів визначається широким колом їх завдань, функцій, повноважень. Разом з тим слід звернути увагу на те, що реально виконати усі нормативно-визначені завдання ці підрозділи через свою малочисельність не в змозі. Намагання виконати їх будь-якою ціною призводить до формалізму в роботі, негативно відбивається на якості навчально-виховного процесу. Нині функціонуючі відділення психологічно-виховного забезпечення потребують організаційно-штатних змін у напрямку збільшення й зміцнення їх кадрового потенціалу.

Розділ II “Організаційно-правове забезпечення виховного процесу в системі відомчої освіти” складається з трьох підрозділів.

У першому підрозділі *“Система управління виховним процесом в закладах освіти МВС України”* зазначається, що виховний процес – це складна динамічна система, кожний компонент якої може розглядатись як система іншого рівня. Згідно принципу ієрархічності системи будь-яка система являє собою лише один з компонентів системи більш вищого рівня. Тому будь-який інший більш самостійний компонент виховного процесу в закладах освіти МВС України не тільки являє собою систему певного рівня, але й виступає в ролі елемента системи більш вищого рівня – безпосередньо системи виховного процесу. Виховний процес в навчальних відомчих закладах, як система, складається з певної кількості підсистем, укорінених одна в одну та об’єднаних поміж собою різними типами зв’язків. Система ж виховного процесу не зводиться до жодної з своїх підсистем, якими б вони великими і самостійними не були. Виховний процес в даному випадку – головна, всеоб’єднуюча система. В ній злиті процеси формування, розвитку та навчання курсантів і слухачів з усіма умовами, формами і методами їх реалізації. Невід’ємними складовими підсистемами навчально-виховного процесу виступають цільова, змістовна, діяльнісна і результативна. Від їх організаційно-управлінської побудови, взаємодії, нормативно-правового забезпечення прямо залежить ефективність всієї виховної роботи з перемінним складом навчальних закладів. Причому удосконалення чинної практики організації навчально-виховного процесу в

закладах освіти МВС України, його управління, у тому числі за допомогою правових засобів, повинно відбуватись лише шляхом наукового обґрунтування його напрямків, форм та методів.

У другому підрозділі *“Організаційно-правові форми і методи індивідуального впливу на особистість”* доводиться, що взаємодія виховного процесу, як цілого, та індивідуального виховного впливу на особистість є подібною взаємодії загального і окремого. Подібно тому як загальне існує лише у окремому, через окреме, ціле існує лише завдяки своїм частинам, у своїх частинах. Навчально-виховний процес у відомчих закладах освіти складається не лише з тих рис, які характеризують сутність окремих частин, а охоплює безпосередньо самі частини з усіма їх суттєвими і несуттєвими рисами, ознаками, особливостями, специфікою. Лише в межах цілісного виховного процесу індивідуальний виховний вплив на курсантів і слухачів, як частина цього цілого, в повній мірі може реалізувати закладені у ньому потенційні можливості. Тому, індивідуальний виховний вплив на особистість слухача чи курсанта – це частина єдиного навчально-виховного процесу в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України, яка має чітко визначену організаційно-правову структуру і забезпечує цілеспрямоване застосування найрізноманітніших форм та методів особистісного впливу на перемінний склад з урахуванням індивідуальних особливостей кожного вихованця.

У третьому підрозділі *“Соціально-психологічне забезпечення виховного процесу в закладах освіти МВС України”* вказано, що соціально-психологічне забезпечення слухачів та курсантів навчальних закладів відомчої освіти охоплює сферу їх психіки: почуття, думки, настрої, переживання, волю, звички, характер, тобто все те, що поряд з світоглядом, знаннями, ідейною переконаністю складає їх суб’єктивний внутрішній світ, який виявляється в діях, вчинках, взаємовідносинах одне з одним. Відтак, поняття психологічного забезпечення виховного процесу в закладах відомчої освіти матиме наступне визначення: це комплекс цілеспрямованих заходів спеціально уповноважених суб’єктів виховання слухачів та курсантів, спрямованих на системне формування їх психоемоційної стійкості, необхідної для виконання в подальшому певних оперативно-службових завдань.

Розділ III “Напрямки удосконалення виховного процесу в закладах освіти МВС України” складається з трьох підрозділів.

У першому підрозділі *“Розвиток організаційно-управлінських аспектів виховної роботи у відомчих закладах освіти МВС України”* наголошується, що виховний процес, здійснюваний в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ, як і будь-який інший соціальний процес, утворює собою організовану цілісність, тобто певну управлінську систему. Цілеспрямований, систематичний, планомірний виховний вплив на особистість слухача чи курсанта не відбувається сам по собі, він, маючи всі ознаки управлінського впливу, можливий лише в межах належним чином організованої управлінської системи. З огляду на це управління виховним процесом в закладах

відомчої освіти являє цілеспрямований, систематичний, планомірно здійснюваний процес впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, а система управління – механізм, який забезпечує цей процес. Як часткове до цілого, до управління виховного процесу відноситься управління окремою особою слухача чи курсанта. Причому, управління особою слухача чи курсанта щонайменше охоплює три рівня: 1) адміністративний, заснований на прямому примушенні, що спирається на авторитет або закон; 2) стимулюючий, коли предписане людині частково не збігається з інтересами її власної діяльності, коли потрібна поведінка ще не стала для особи внутрішнім переконанням; 3) мотиваційний, заснований на поєднанні інтересів і цілей організації та особи. Саме тому управління процесом формування слухача чи курсанта як майбутнього працівника органів внутрішніх справ насамперед припускає створення максимально сприятливих умов для розвитку, реалізації її суттєвих сил і властивостей, а також цілеспрямований виховний вплив на особу з метою її підготовки до активної соціальної, професійної та громадської діяльності.

У другому підрозділі *“Вдосконалення управління та правового регулювання виховного процесу в закладах освіти ОВС”* зазначено, що організаційна побудова системи навчально-виховного процесу відомчих закладів освіти, визначення цілей, завдань, функцій, принципів, методів, способів, прийомів, засобів формування слухачів та курсантів у якості працівників органів внутрішніх справ, закріплення компетенції учасників процесу виховання, наповнення реальним управлінським змістом взаємовідносин суб'єктів і об'єктів останнього здійснюється за допомогою нормотворчої діяльності компетентних органів. Правове регулювання виховного процесу в навчальних закладах відомчої освіти – це управлінська функція спеціально уповноважених органів, внаслідок реалізації якої поведінка суб'єктів і об'єктів виховання приводиться у відповідність з вимогами норм права, легітимність або обов'язковість виконання яких підтримується суспільством і забезпечується можливостями застосування владної сили держави. Разом з тим, право, правове регулювання об'єктивно не в змозі регулювати усі відносини, що виникають в процесі виховання слухачів та курсантів. Як наслідок, на кожному конкретно-історичному етапі розвитку системи управління навчально-виховним процесом відомчих закладів освіти повинна бути достатньо точно визначеною сфера його правового регулювання. Сутність правового регулювання відомчого виховання полягає в упорядкуванні за допомогою нормотворчої і правозастосовчої діяльності уповноважених органів та посадових осіб тих сторін виховання особистості слухача чи курсанта, які відбивають загальносуспільну волю, потреби й інтереси в реалізації прав і свобод особи на виховання і професійну підготовку, сталість і надійність навчально-виховного процесу.

У третьому підрозділі *“Зарубіжний досвід професійного виховання працівників поліції”* аргументовано, що у організаційно-правовому забезпеченні підготовки фахівців правоохоронної діяльності зарубіжних країн існують наступні теорії виховання: розумового виховання поліцейських, мета якого полягає у формуванні інтелектуальної, розвиненої особистості;

ідейно-громадянського виховання, яке має сприяти утвердженню поліцейського-патріота; морального виховання, що спрямоване на формування у правоохоронців загально-людських моральних цінностей; правового виховання, що ставить за мету виховання правослухняного громадянина; трудового виховання, що стверджує потребу у чесній праці, естетичного виховання, що формує у правоохоронця здатність сприймати, переживати, оцінювати життя і художні твори за законами краси, вміти приумножувати естетичні цінності; фізичного і валеологічного виховання, що утверджує потребу у фізичному вдосконаленні та усвідомленні цінності здоров'я; економічного виховання, що є одним із гарантів адаптації людини до сучасних економічних умов. Загальна ж мета у вихованні персоналу правоохоронних органів зарубіжних країн полягає у організаційно-правовому забезпеченні підготовки всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Сучасна концепція виховного процесу у зарубіжних поліцейських закладах освіти будується на підставі діяльнісного підходу, як конкретній методологічній основі. Визначаючи зміст та направленість виховної діяльності, керівники зарубіжних правоохоронних органів орієнтуються на розвиток демократії, пріоритет загальнолюдських цінностей, інтересів, свобод та прав громадян, потребують від підлеглих уміння виконувати свої професійні обов'язки на підставі дотримання високих моральних та морально-етичних норм. Автором також були детально розглянуті принципи побудови організаційно-правової системи виховання персоналу поліції в США, Великобританії, Франції, Німеччині, Італії та вироблені відповідні педагогічні та практичні рекомендації для організації та здійснення виховного процесу в відомчих закладах освіти МВС України.

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження проблем організаційно-правового забезпечення виховного процесу у відомчих закладах освіти МВС України було виокремлено та вирішено низку теоретично-практичних питань. Основні з них такі:

1. Запропоновано авторський варіант визначення поняття виховання курсантів та слухачів у відомчих закладах освіти як об'єктивно зумовлений, цілеспрямований, планомірний, систематичний вплив на свідомість і поведінку слухачів та курсантів, здійснюваний з метою прищеплення, становлення й розвитку у них необхідних для подальшої практичної діяльності морально-етичних якостей, рис і властивостей характеру.

2. Обґрунтовано, що загальні, спеціальні, відомчі та локальні нормативно-правові акти в сфері виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення навчально-виховного процесу в закладах освіти МВС слід укласти в єдиному збірнику.

3. У Типовому положенні про відділ, відділення, групу виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення управлінь, відділів по роботі з особовим складом ГУМВС України в Криму, УМВС України в областях, м. Києві, м. Севастополі та на транспорті необхідно вказати на

мету організації й функціонування цих структурних підрозділів. Означена мета має декілька аспектів і полягає в: забезпеченні єдності виховного процесу в закладах освіти, його взаємозв'язку з відповідним навчальним персоналом; координації зусиль суб'єктів виховного процесу в навчальних закладах; створенні та постійному вдосконаленні засобів, форм і методів виховної роботи.

4. Типове положення про відділ, відділення, групу виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення управлінь, відділів по роботі з особовим складом ГУМВС України в Криму, Київської області, УМВС України в областях, м. Севастополі та на транспорті повинне бути доповненим наступними принципами діяльності відділень виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення відділів роботи з персоналом закладів освіти МВС: законність; гуманність; науковість; компетентність; об'єктивність; дієвий підхід; увага і чутке ставлення до особистості; патріотична спрямованість виховного процесу; взаємозалежність змісту, форм і методів виховної роботи; орієнтація на ідеали демократії та гуманізму, загально-людські моральні цінності; безперервність та спадкоємність у виховній роботі; органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій з почуттям нового підходу до цих проблем. Поряд з функціональними обов'язками працівників означених структурних підрозділів повинні бути зазначеними їх права, обмеження по службі чи роботі, а також відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків.

5. Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України слід доповнити конкретними цілями. Такими конкретизуючими і деталізуючими цілями щодо основних цілей виховання є: формування і розвиток у працівників особистої відповідальності за свідоме виконання вимог нормативних актів в сфері функціонування ОВС; формування і розвиток у них демократичної правосвідомості; формування і розвиток високої духовної культури і моральних якостей; формування і розвиток високого почуття патріотизму; формування і розвиток державного світогляду; засвоєння необхідних для проходження державної служби в органах системи Міністерства внутрішніх справ України морально-етичних норм поведінки.

6. Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України слід удосконалити наступним чином. По-перше, п.2 під назвою "Основні завдання виховної роботи" є сенс замінити назвою "Завдання виховної роботи". По-друге, в цьому пункті вказати про наявність у виховній роботі з персоналом тактичних і оперативних завдань. По-третє, в даному пункті навести вичерпний перелік тактичних завдань виховної роботи. По-четверте, щодо оперативних завдань зробити позначку про те, що вони ставляться безпосередньо суб'єктами виховної роботи на виконання тактичних.

7. Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України, Типове положення про відділ, відділення, групу виховної, соціальної

роботи та психологічного забезпечення управлінь, відділів по роботі з особовим складом ГУМВС України в Криму, УМВС України в областях, м. Києві, м. Севастополі та на транспорті потрібно доповнити окремою статтею (пунктом), в якій вказати поняття принципів виховного процесу, зазначити поділ останніх на загальні (стратегічні), приватні (тактичні) і навести вичерпний перелік загальних принципів, зробити позначку про можливі групи приватних принципів і вказати на те, що тактичні принципи визначаються обов'язково з урахуванням стратегічних ідей, основних засад виховної роботи в закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України.

8. Уперше визначено поняття індивідуального виховного впливу на особистість слухача чи курсанта як частини навчально-виховного процесу, що має чітко визначену організаційно-правову структуру і забезпечує цілеспрямоване застосування найрізноманітніших форм та методів особистісного впливу на перемінний склад з урахуванням індивідуальних особливостей кожного вихованця.

9. Поглиблено поняття соціально-психологічного забезпечення виховного процесу в закладах відомчої освіти. Воно визначено у якості комплексу цілеспрямованих заходів спеціально уповноважених суб'єктів виховання слухачів та курсантів, спрямованих на системне формування їх психоемоційної стійкості, необхідної для виконання у подальшому певних оперативно-службових завдань.

10. Зміст Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України доцільно доповнити функціями, принципами, методами, способами і прийомами виховної роботи з персоналом ОВС. В ньому мають бути чітко визначеними статус, права, обмеження та обов'язки суб'єктів і об'єктів такої роботи, підстави і умови їх юридичної відповідальності.

11. Треба скласти і затвердити проект Типового положення про організацію психологічного забезпечення в закладах освіти МВС України.

12. Необхідно скласти і затвердити проект Типового положення про організацію виховної роботи з перемінним складом закладів освіти МВС України.

13. Є сенс скласти і затвердити проект Типової системи організації індивідуальної виховної роботи з перемінним складом відомчих закладів освіти ОВС.

14. У Кодексі честі працівника органів внутрішніх справ України визначити його сутність, підстави і природу; сферу дії; цілі, завдання; функції даного нормативного акта; відповідальність працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ за порушення означених у ньому морально-етичних вимог.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ:

1. Яровий С.М. Організація та управління виховним процесом в закладах освіти МВС України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. - № 16 – С. 211 – 217.

2. Яровий С.М. Виховання як морально-етична вимога до персоналу органів внутрішніх справ // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. - № 4 – С. 168 – 174.

3. Яровий С.М. Поняття та напрямки соціально-психологічного супроводження виховного процесу в закладах освіти МВС України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. - № 18 – С. 510 - 513.

4. Яровий С.М. Напрямки удосконалення та правового регулювання виховного процесу в закладах освіти МВС // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. - № 17 – С. 161 – 167.

АНОТАЦІЇ

Яровий С.М. “Організаційно-правове забезпечення виховної роботи в закладах освіти МВС України”. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 - теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право. – Національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків, 2002.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних і практичних питань, пов'язаних з організаційно-правовим забезпеченням виховного процесу, здійснюваного у відомчих закладах освіти Міністерства внутрішніх справ України. Особливу увагу приділено обґрунтуванню юридичної природи цього явища і розробці спеціального механізму правового регулювання організаційно-управлінських відносин, що виникають в процесі взаємодії суб'єктів і об'єктів виховання під час виконання ними своїх посадових обов'язків. Безпосередньо увагу було приділено дослідженню соціально-освітнянського явища виховання у якості морально-етичного імператива стосовно свідомості та поведінки працівників органів внутрішніх справ, розгляду існуючих теоретично-методологічних підходів пізнання суті виховного процесу в даній складовій механізмі виконавчої влади суверенної, незалежної, демократичної, правової, соціальної держави, визначенню місця і ролі підрозділів виховної та соціально-психологічної роботи, їх значення у справі виховання висококласних спеціалістів правоохоронної діяльності. Науковому дослідженню піддано чисельні питання організації сучасного виховного процесу в установах освіти органів внутрішніх справ, форм і методів індивідуального впливу на особистість слухачів та курсантів, соціально-психологічного супроводження досліджуваного різновиду виховного процесу. Важливим результатом проведеного комплексного дослідження проблематики виховного процесу стало дослідження виникаючих в процесі виховної роботи організаційно-управлінських відносин, їх предмета, структури, суб'єктів. Зроблено низку висновків, конкретних пропозицій щодо розробки і вдосконалення законодавства в сфері виховної роботи у відомчих закладах освіти.

Окреслено тенденції подальшого розвитку виховних відносин, які виникають під час здійснення навчально-виховного процесу, що з великою мірою ймовірності дозволило спрогнозувати основні напрямки подальшого розвитку відповідного нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: виховання, виховний процес, організаційно-управлінські відносини, відомчі заклади освіти, курсанти і слухачі, правовий механізм.

Яровой С.Н. “Организационно-правовое обеспечение воспитательной работы в учебных заведениях МВД Украины”. - *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.07 - теория управления ; административное право и процесс; финансовое право. - Национальный университет внутренних дел, Украина, Харьков, 2002.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и практических вопросов, связанных с организационно-правовым обеспечением воспитательного процесса в ведомственных учебных заведениях Министерства внутренних дел Украины. Непосредственное внимание было уделено изучению социально-образовательного явления воспитания в качестве морально-этического императива относительно сознания и поведения работников органов внутренних дел, рассмотрению существующих теоретико-методологических подходов познания сущности воспитательного процесса в данной составляющей механизма исполнительной власти суверенного, независимого, демократического, правового, социального государства, определению места и роли подразделений воспитательной и социально-психологической работы, их значения в деле воспитания высококлассных специалистов правоохранительной деятельности. Научному исследованию подвергнуты многочисленные вопросы организации современного воспитательного процесса в учреждениях образования органов внутренних дел, форм и методов индивидуального воздействия на личность слушателей и курсантов, социально-психологического сопровождения рассматриваемой разновидности воспитательного процесса. Важным результатом проведенного комплексного исследования проблематики существующего в ведомственных образовательных учреждениях воспитательного процесса стало рассмотрение возникающих в процессе воспитательной работы организационно-управленческих отношений, их предмета, структуры, субъектов. Предметный анализ этих отношений дал возможность автору сформулировать ряд выводов и предложений относительно их дальнейшего развития с учетом трансформации общественного устройства и реформирования органов, служб и подразделений внутренних дел. Обосновано, что управление системой воспитания в учебных учреждениях ведомственного образования выступает в качестве сознательного, планомерно организованного, систематического взаимодействия субъекта и объекта управления в целях развития и формирования последнего. К субъектам управления отнесено руководителей органов и подразделений, работников по работе с личным составом, помощников, заместителей начальников органов и подразделений по работе с

личным составом, по организации воспитательной работы и старших инспекторов по воспитательной работе, профессорско-преподавательский состав ведомственных учебных заведений, общественные организации, созданные в органах и подразделениях в соответствии с действующим в этой сфере законодательством. Доказано, что объект управления в системе воспитательного процесса в учреждениях ведомственного образования имеет две ипостаси: элементно-структурную и функциональную. Причем, с элементно-структурной точки зрения к объекту управления относятся слушатели и курсанты, а с функциональной – их сознание, характер, поведение. Определено, что организационное построение системы учебно-воспитательного процесса ведомственных учреждений образования, а также цели, задачи, функции, принципы, методы, способы, приемы, средства формирования слушателей и курсантов в качестве работников органов внутренних дел, закрепление компетенции участников процесса воспитания, наполнение реальным управленческим содержанием взаимоотношений субъектов и объектов последнего – все это закрепляется и осуществляется лишь с помощью нормотворческой деятельности компетентных органов. Результатирующим итогом комплексного исследования вопросов организационно-правового обеспечения воспитательного процесса, осуществляемого в учебных заведениях Министерства внутренних дел Украины, стало создание его специального механизма правового регулирования.

Ключевые слова: воспитание, воспитательный процесс, организационно-управленческие отношения, ведомственные учебные заведения, курсанты и слушатели, правовой механизм.

Yarovoy S.N. Organizational and legal support of educational work in educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. – *Manuscript*.

Thesis for a candidate's degree by speciality 12.00.07 – theory of management; administrative law and administrative process; financial law. – National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2002.

Thesis is devoted to the complex research of theoretical and practical problems, connected with organizational and legal security of educational process, realized in departmental institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Special attention is paid to substantiation of legal character of this phenomenon and to elaboration of special legal regulation of interaction between subjects and objects of education while they attend their official duties. Attention is paid to social and educational phenomenon of education research as moral and ethnic imperative relating to conscious and behavior of the officers working in different bodies of internal affairs. Attention is also paid to examination of existing theoretical and methodical approaches of educational process cognition essence in the mechanism of executive power of sovereign, independent, democratic, legal, social state; to definition the place and role of educational, social and psychological work departments, their sense in the matter of education of highly trained police specialists. Numerous questions of modern educational process organization in educational institutions of

internal affairs bodies are scientifically researched. Forms and methods of individual influence on personality of students and cadets, social and psychological accompaniment of the researched variety of educational process are also studied. An important result of the carried out complex research of the educational process problem is the research of organizational and administrative relations, their object, structure and subjects, which appear in the process of educational work. Some conclusions, concrete propositions concerning the elaboration and improvement of legislation in the sphere of educational work in departmental institutions are made. Tendencies of further development of educational relations, which appear in teaching and educational process are outlined, that with a high measure of probability has allowed foreseeing the main ways of further development of corresponding normative and legal securing.

Key words: education, educational process, organizational and administrative relations, departmental educational institutions, cadets and students, legal mechanism.